

լրագրութեան մէջ եղաւ յիշողութիւն, բայց շատ անձն եղանակով, կոչելով ընկերութեան հիմնարկութիւնը կապուածութիւն: Մենք միայն զգուհի կարող ենք զգալ այդպիսի տղայական կոպտութեան և անհամարութեան դէմ և չենք տարակուսում, որ ամեն ճշմարիտ հայ էլ նոյն զգացմունքը կ'ընէ իւր սրտի մէջ, յիշելով, որ հիմնարկը սրբազան Ներսէս պատրիարքն է և 40 նշանաւոր և զուցէ տաճկահայոց ընտիր անհատներն, որոնց նպատակն է ազգի միաբանութիւնն և միութեամբ յօգուտ ընդհանրութեան գործունէութիւնը: Թո՛ղ հայ եղբարց անշնչի լինին այնպիսի անձանց ձայներն, որոնք իրանց տղայական անձնասիրութեան մէջ տեսնում են ամեն բան, և ինչ որ առանց իրանց մասնակցութեանն է, անընդունելի է: Վստահ լինի՛ք միմեանց և առանց սնտախառնութեան գործող անձանց վերայ: Ներսէս պատրիարքի, խրիսեան հայրիկի և այլ սոցա նման եկեղեցական և աշխարհական անձանց անունները միայն վստահութիւն պիտի յարուցանեն ամեն հայի մէջ: այս կ'ընեն տաճկահայոց ապագայ լաւութեան համար:

Թիֆլիզի քաղաքային վարչութիւնը աշխատում է և հոգում քաղաքի մաքրութեան և բարեօճութեան վերայ, միայն այդ աշխատանքը լինում է առանց մի որոշ նախագիծի, առանց անհրաժեշտ կարեւորից և կարեւոր երկրորդականից զանազանելու:

ժողովուրդը փոփոխանալիս չունի միայն թէնդորեան, Ալիադեան և Գալֆայեան վարդապետներ ընդդէմ կայսրին անիրաւ պահանջանքն, ուստի և հրամանաւ պատկան ի բաց արձակեցան ի տեսչութեան վարժարանին, և անջատեցան ի միաբանութեանը երկուց ընկերակցաց իւրոց գրեալ զիւր հպատակութեան առ Ներսէս կաթողիկոսի Տիմիտի, և անառ Յակովբոս պատրիարք Հայոց ի կուստանդուպոլիս, որը ընկալան գնտա ի ծոց Հայաստանեաց եկեղեցւոյ միմաւ սիրով և ուրախութեամբ և աւագանին Հայոց կուստանդուպոլիս յորդոր եղին նոցա բանալ ի փարիզ քաղաքի նոր ուսումնարան Հայոց, որ կոչեցաւ Հայկազն և զի առ թ ա ռ ա ն, և առաջեցին անոր աւելի քան զերեսուն լիաթոշակ աշակերտս:

Չամա երկու և աւելի տեսաց Հայկազնան վարժարանն ի կրննի անուանեալ թաղին փարիզո՛ւ յառաջանալով անհուն յաշխատութեամբ Գալիլէի վարդապետի և ընկերակցաց նորա, և թիւ աշակերտացն հասա մինչև 575. սակայն այնու ևս քան զև բոլորեաց ընդդէմ իւր ըզգայրով և զնախնձ Միլիթրեանց, մընացելոյ ի Միւրատեան վարժարանի կաթողիկոս Կալաբրոս միայն, թող և ըզգաղտիկ հալածանք ի կողմանէ փրփականտային Հռոմէաց, և եկեղեցականաց փարիզոս, ևս և անհնաւորեան կառավարութեան այնր ժամանակի նախարարացն Նապոլէոնի. և զեսպանն Օսմանեանց որ ի փարիզ՝ ոչ ունէր կամ կամ կարողութիւն պաշտպան կալոյ վարդապետացն երկուցուն և զորոնց նոցա նուիրելոյ զլիաւորապէս յօգուտ Հայոց Տաճկաստանի, Յայնժամ Գալիլէի վարդապետ՝ որպէս

Քարել է տալիս փողոցները, բայց փոխանակ ուշը դարձնելու աւելի այն փողոցները վերայ, ուր աւելի երթեւեկութիւն է լինում, և ուր աւելի պահանջութիւն է այդ պատճառով յարմարութիւն: մեծ ծախքեր լինում յետ ընկած փողոցների վերայ: Այսպէս քարում են Ալեքսանդրեան փողոցն մեծ տարածութեամբ, մինչդեռ այն փողոցներն, որոնք տանում են դէպի հեռագրական կայարանն, որոյ հետ ամբողջ քաղաքը յարաբերութիւն ունի, այնպիսի դրութեան մէջ են, որ աւելի նման են ախօսված դաշտի, քան բարեկարգած ու հարթած քաղաքային փողոցի. նոյնպէս և շատ փողոցները հին քաղաքի:

Այո՛, մաքրում են և աւելում փողոցները, բայց ամենևին առանց առողջապահական կանոնների վերայ ուշը դարձնելու ժամանակի վերաբերութեամբ: Առաւօտը 7 կամ 8 ժամին են մաքրում, երբ Թիֆլիզի բոլոր երիտասարդ սերունդը գնում է ուսումնարան ճանապարհին փողոցով տալով, նոյնպէս աւելում են փողոցներն երկու ժամին, երբ նոյն սերունդն է ծառայողները սովորաբար տունն են դառնում լաւ կշտացած առատ փողից, որ ամպի նման կանգնած է օդում: Սրանից յետ դարմանալի՞ է, որ Թիֆլիզում բարակացան ու այլ կրծքային հիւանդութիւնք շատ զօհեր են տանում:

Քաղաքի մէջ երեւոյցող սգեղութիւններից մէկն էլ է այն դարձահոտ հիւթն, որ վազում է Բեհրեթինց կոչված փողոցով և հասնում է մինչև բազաղխանն, այդ հիւթը կար-

նիկ հպատակ Ռուսաց՝ խորհրդով ընկերակցաց իւրոց ղեկաւ առ զնպանն Ռուսաց ի փարիզ, որ էր կոմսն Բիսկուպն և նախ բանիւ՝ ապա և զրով բացատրեաց զողբալի դրութիւն իւրեանց, որպէս և զուստարչական Հայոց առ հասարակ՝ զողբան անպաշտպան միացելոյ յարեւել և յարեւմուտ, ևս և յաղատական անուանեալ աշխարհին Գալիլէի, մինչդեռ հռոմէական Հայք վաղէկէն ի պաշտպանութեան Գալիլէացի և բողոքականք ի հովանաւորութեան Անգլիկացւոց և Ամերիկացւոց: Կոմսն Բիսկուպն ուշով միտ եղեալ բանից և զրութեան Ալիազեանին՝ հաղորդեաց զնոյնի նախաբարութեան արտաքին գործոց ի փեթրպոլի, և ընկալաւ անտի պատասխանից յետ սակաւուց յայս միտս, զի եթէ հայր Ալիազեանն և ընկերք նորա յոժարիցին փոխադրել զՀայկազնան վարժարանն ի Ռուսաստան, կամ թէ կամ ինչին բանալ ի միում ի քաղաքաց հարաւային Ռուսաստանի դուստունարան մի այնպիսի վրան Հայոց, տէրութիւնն պատրաստ է չնորհել նոցա զամենայն արտօնութիւնն զորս խնդրելոյ: Չայն լուեալ Ալիազեան հօրն՝ ծանոց ընկերակցաց իւրոց, և նոցա ուրախեցաւ որդեկցին գնալ նմա անձամբ ի հայրենիսն, և անդ վերահասու լինել հնարից հաստատելոյ դուստունարան մի մեծ ի գաւառիկաւ կոթիւն մանկանց Հայոց Ռուսաստանի և մանաւանդ հայազգի մանկանց Տաճկաստանի. բայց մինչև զկատարեալ հաստատութիւն այնպիսի ուսումնարանի անփակ պահել զՀայկազնան վարժարանն, ուր թերեւ նորաւոր լինի (առէին) առաքել ի կատարեալագործութիւն զյառաջանալ աշակերտս որք եղանկին և նորահաստատ ուսումնարանէն Ռուսիոյ, Այսու դիտաւորութեամբ ուղիորդեցան Գալիլէի վարդապետն ընդ եղբոր ի-

ճես ծորվում է Բեթղէհէմի ռոտաց-ճանապարհի խողովակից: Այս հանգամանքը նոյնպէս վատ ազդեցութիւն ունի քաղաքի գէթ այն մասի օդի վերայ, բայց այդ թաղի բնակիչք բաւական մեծաթիւ են: Ի՞նչ կ'ընեն նոցա հայն, երբ եղանակն աւելի տաքանայ: Գարշահոտութիւնը պիտի զօրանայ և բնակիչները ստիպված լինին թէ փողոցում և թէ իրանց պաշտպաններում նստած անտանու-լի օդ ներշնչելու: Հրաւիրում ենք քաղաքային վարչութեան ուշքն այս հանգամանքների վերայ:

Ա. Զ. Գ. Ա. Յ. Ի. Ն.

Վ.-Ա. Գ. ՈՒԼԻՍ 10 մարտի (Թիֆլիզ-Թեմ) ՄԵՂՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ՝ 1880 թ.:

Առաջիկայ թանգութիւնը նախագուշակելով ազուրեցին դեռ անցեալ նոյնքերին սկսաւ մտածել և հոգալ իւր աղքատ բնակիչների մասին: Եւ այդ մտքով սեղծվեց այդ տեղ հարստականներից մի ընկերութեան պէս բան, որոնք հանգանակեցին 1,100 ա. զանազան պարոններից և 600 ա. տիկիներից՝ որոնցում գլխաւոր և առաջնորդ դարձաւ տ. Կ. Տէր Մկրտչեանցը: Տիկիստում եղած ազուրեցիքը ևս յորդովելով իւրեանց ազգականների նամակներիցը ժողովեցին 600 ա. և այսպէս կազմվեցաւ մի համաս զումար՝ որը շրջադարձութեան մէջ մտնելով օգնութեան միջոց դարձաւ ահա՛ անցեալ չորս ամիսների ընթացքում:

Բուն Յովնանու կուստանդուպոլիս ի կուստանդուպոլիս, ուր ծանոց զիւր խորհրդաբար պատրիարքին և մեծամեծաց Հայոց, որք մեծապէս ուրախ եղին ընդ խորհուրդն և ընդ խոստմունս տէրութեան:

Հասեալ ապա Գալիլէի վարդապետի ի խրիմ (յամին 1857) և տեղեկացեալ զի պատրաստութիւն մեծ է լինելոյ գերեթիւղի ի Թէոդոսիա, խորհեցաւ զի քաղաքն այն յարմարագոյն եւ է ի կառուցումն ուսումնարանի՝ սակայն օդոյն բարեկաւարութեան և կեդրոնական լինելոյն հաշմանակ քաղաքաց Ռուսաստանի և կովկասեւ քան թէ Օդեսսա, ուր նախ խորհէր հաստատել զուսումնարանն: Ընդ այն միայն վարանէր՝ թէ յորոց զումարաց կարող ինչ կանգնել և յառաջ վարել զուսումնարան այնպիսի, յորում ոչ էր յուսալի ունել՝ գէթ ի սկզբան թոշակաւոր աշակերտս բազումս: Խորհուրդ կալաւ ընդ ոմանն ի մեր պահեսպ, և տեղեկացաւ զի գտանին ի վրանին անդ Նախիջևանի և Պեստարապոլի եկեղեցական դրամք, հաւաքեալք ի բազում ամաց հետէ, և աւանդեալք ի Ներսիսէ կաթողիկոսէ ի ձեռս այլ ևս անձանց ի Նախիջևան, ի խրիմ և ի Բիշնեւ: Ժողովրդականք վրձակին առ հասարակ ցանկային՝ զի դրամքն այնքանի ի գործ զիցին ի կառուցումն ազգային ուսումնարանի՝ որպիսի ինքն կամէր բանալ ի Թէոդոսիա, զիմեցին նոցա զրաւոր խնդրանք առ այն վրանն ի նախարարութիւն ներքին գործոց, և նախարարն յօժարեցաւ:

Զետ այնորիկ ուղևորեցաւ վարդապետն ի Թիֆլիզ, ներկայացաւ նախարարաց, Օգոստոսիտու կայսերն որ զովեաց զդիտաւորութիւն նորահիմնելոյ զուսումնարանն ի Թէոդոսիա, և քաջալերեաց ի գործ

Աւելի յաջող գործելու համար ընտրվեցան վեց անձինք. պպ. Հ. և Մ. Արաօխանեանցներ, պ. Գուրգարեանց, Հախնապարեանց, Ներսիսեանց և Յակոբեանց, որոնք դեռ նոյնմեքերից աւելի արժանի գնեցով ժողովցին քանի հարկուր փութ ցորեն զանազան վրւորից և կիսագնով ծախել սկսան աղքատ գերեզմանների վրայ երեք դասակարգի բաժանելով նոցա ըստ կարողութեան:

Մինչ այժմ ծախված՝ կամ բաժանված է 600 փութափ ցորեն 120 ընտանեաց՝ համեմատ նոցա շնչերի թուին. սկսեալ 60 կ. գնից և թանգութեան բարձրանալու համաձայն աւելցրեց մինչ 2 ա. 80 կ. որը եղել է բարձր գին երբոր դասի աղքատների համար, երբ բազարումը ծախվելիս է եղել 4 ա. և աւելի ևս:

Ծախուած ցորենի գինը նորից շրջանի մէջ է մտել և այսպէս ներկայումս յանձնաժողովը ունի իւր շտեմարանումը 600 փութափ ցորեն՝ իսկ Տիֆլիսից պիտի ստանայ 300 փութափ: որ առնուած է այնտեղի ժողոված փողերով: Յանձնաժողովը գումարվում է իւրաքանչիւր շաբաթ՝ երեքշաբթի օրը և կատարում է իւր գործունէութիւնը, ու այսպէս մշտադէր է շարունակել՝ մինչև որ կը կոտրվէր թանգութեան ներգործութիւնը:

Միակ բանը՝ որ այս հանգամանքումը զարկում է աչքի՝ այս է՝ որ ազուրեցի հայը անփոյթ է եղել իւր թուրք դրացուն՝ երբ սա՛ և սորա կարողները չեն լսել հայի հրաւերքին միասին գործելու, բայց և այնպէս իսհանութիւնը և բարոյական պարտքերը պահանջում են, որ այդ

պաշտամանն՝ յոր արդէն նշանակեալ էր զնա, այսինքն է ի կառավարել զվրձակն Հայոց Նախիջևանի և Պեստարապոլի: Գանդի Ներսէս կաթողիկոս վախճանեալ զօղով ի նմին ամի, նախարարութիւնն ներքին գործոց արդէն յայտնեալ էր Սինդոնի ս. Էմիլիանի զկայսերական կարգադրութիւնն վրան փոխադրելոյ զՄատթէոս արքեպիսկոպոս Վեհապետն յառաջնորդութեան վրձակին այնորիկ ի վրձակն Ատրախանայ, և կարգելոյ ի տեղի նորա զԳալիլէի վարդապետն Ալիազեան, այնու զի յորժամ ընտրեցին կաթողիկոս նոր ի տեղի հանգուցելոյն Ներսիսի, ամբարձրէ զԱլիազեանն յատարանաւ արքեպիսկոպոսութեան: Միանգամայն սահմանեցաւ ի պետութեանն զի կոնստանդուպոլիս վրձակին փոխադրեցին ի Բիշնեւ ի Թէոդոսիա:

Գալիլէի վարդապետ ընկալեալ զկառավարութիւն վրձակին, ի մայիսի 1858 ամին ուղևորեցաւ ի Նոր-Նախիջևան, և անդ տեղեկացաւ զպետութեան մեծի որ ի քանի մի ամաց ծաղեալ էր ի բնակիչք քաղաքին ի պատճառս եկեղեցական գրամոց աւանդելոյ ի Ներսիսի կաթողիկոսէ ի ձեռս Գարութիւնի Պողոսեան խալիպեանց, արար ժողով մեծ ի զլիաւորաց ժողովրդեանն, հաշտեցոյց զերկուսուսական, և ընկալաւ զեկեղեցական գումարս տեղայն ըստ իւր իրեն 70,000. և յաղագս այն հաշտարար աշխատութեան ընկալաւ նամակն զովստոյց և չնորհակալութեան ի նախարարէն, ի Սինդոնի ս. Էմիլիանի, ի կուսակալէն Նոր Ռուսիոյ և ի նահանգապետէն թաւադոսի: Յայնժամ խալիպեան յայտնեաց վարդապետին զդիտաւորութիւն իւր կառուցանելոյ զուսումնարանն՝ որ ի միտարարութիւն կոնստանդուպոլիս, կարգաւորէր և զիրս ուսումնարանին, պատրաստէր զպարան ճոխ և ընդարձակ (զամենայն կարեւոր գործիւն, զտուս

այդպէս չլինէր: Թուրք աղքատի դէմ թուրքերը աւելի վատ է:

Վառավարութիւնը ևս արեց իւր նպատակ տալով Ագուլիսի թուրք ժողովրդին 1500 ա., իսկ հայերին 1200, որը և բաժանվել է աղքատներին ստիկանութեան ձեռքով, թէ այս և թէ այն միջոցով, վերջապէս Ագուլիսի աղքատը չէ կրել դեռ այն տաղանապը, որպիսին տեսան և կրում են իւր հարեան տեղացիները: Ոչ մի աղքատ՝ այս տեղ օրով քաղցած չէ մնացել: Յանձնաժողովի աղաքը մշտաժամ են՝ որ եթէ հնչող անցնի և դադարի ներկայ թանգութիւնը իւր աշխատանքի մի մասն էլ յօգուտ վանի սովալուկներին հանին՝ բացի այն որ արդէն այս մտքով նուիրատուութիւն էլ է հաւաքվում:

ԳԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԱՆԳՂԱՅԻ ԱԶԱՏԱԿԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ՏԱՃԿԱՍՏԱՆԸ.

Հեռագիրը լուր բերեց, թէ ապրիլի 7-ին Ռիկոնսֆիլդը ներկայացրեց անգղիական թագուհուն իւր հրաժարականը և թէ թագուհին ընդունեց նորա հրաժարականը: Թէպէտ արդէն երեւում էր, որ Անգլիայումս ազատական կուսակցութիւնը պէտք է կառավարութեան ղեկը պահպանողական կուսակցութիւնից խլէ: բայց հեռագիրը ցրուեց այդ մասին ամեն տարակուսանք, որ դեռ ևս կար քաղաքական աշխարհում: Ես այստեղ թարգմանութեամբ հա-

պայմանաւ զի ուսումնարանն այն կոչեցին յանուն իւր խալիպեան, և աղքատ աշակերտք 20 կրթեցին ի նմա ձերբաբար և կոչեցին խալիպեան սանք: Իրեն ծանոց զայս վարդապետն նախարարին ներքին գործոց, ընկալաւ ի նմանէ պատասխանի՝ զի կայսրն բարեհաճեցաւ հաստատել զուսումնարանութիւն բարեբարին հանդերձ պայմանքն, և շրմորակալութիւն ևս յայտնել նմա:

Գարձ պարեալ վարդապետին ի Թէոդոսիա, անդէն ձեռն էարկ ի բացումն ուսումնարանին ի վաղեւէ տան միում՝ զոր առ ժամ կալաւ ի վարձու, ընկալաւ ի հայրե եկեղեցական գումարաց աշակերտս 30 և յաղաքաց վրձակին խալիպեան սանս 20, և այնպէս ի 12 հոկտեմբերի 1858 ամի կատարեցաւ հանդէս քաղման խալիպեան ուսումնարանին, յորում ներկայ էր և նա ինքն խալիպեան, որ և հաճեցաւ նուիրել այլ ևս բուպլիս իւր 5000 վաւան բանալոյ առ ուսումնարանն յիւր անուն զոր պարան և զվրձագրատուն, և միանգամայն սկսաւ կառուցանել զվրձուած ուսումնարանին իւրոյ ի պատշաճական տեղով, շինուած հոյակապ եռաթարկ և ընդարձակ, յորում մարթ էր համարձակ զետեղել աշակերտս 200, և ինքնին յանձնի կալեալ զվրձագրութիւն ինտաւձոյն՝ աւարտեց զայն յիւրիս ամս, ծախելով ի նոյն ուղբիս ոչ թէ յիսուն հազար, այլ իւր 150,000: Յայնժամ ժամանակի և յայնպիսի բարեկամող հանգամանս իրաց ոչ գոյր չափ գործունէութեան և անխնայ աշխատութեանց վարդապետին. զի թէպէտ զնա չէր ի կառավարութիւն վրձակին և ի փոխարարութիւն կոնստանդուպոլիս, կարգաւորէր և զիրս ուսումնարանին, պատրաստէր զպարան ճոխ և ընդարձակ (զամենայն կարեւոր գործիւն, զտուս

դորդում և՛ Ս. Ս. ԲԱՐՏԵՔ՝ ԲՅԱՒ
մի յօդուած, որը շատ պարզ կեր-
պով առաջ է բերում այն ազդե-
ցութիւնը, որ ունեցել է սուլթանի և
նորա նախարարների վերայ Անգղիայի
ազատականների յաղթութիւնը:

« Կ. Պոլսում տիրապետում է
այժմ սատակ իրարանցում Անգլո-
ղիայի պաշտպանականների պար-
տութեան պատճառաւ: Կ. Պոլսում
մինչև վերջին րոպէն համոզուած
էին որ, եթէ ազատականները յաղ-
թութիւն ունենան և մինչև ան-
գամ պատգամաւորների ժողովում
նորա կուսակիցները մեծամասնու-
թիւն կազմեն, այսու ամենայնիւ
կարծում էին թէ կառավարու-
թեան (պաշտպանականների) կու-
սակիցների թիւը լորդերի խորհու-
րարանում առաւել իրենի և Բի-
կոնսթիդը իւր պաշտօնում կը
մնայ: Այդ յայտերը փոքր առ փոքր
նուազում էին և մթնանում, քանի
որ հեռագիրները հետզհետէ լուրեր
էին բերում Կ. Պոլսի ազատական
կուսակցութեան յաղթութեան մա-
սին, և երբ ամենի համար պարզ և
զաւակտանալիս յաղթութեան և ինչպէս
վենայի ճշգրիտ տեղեկութիւն է տա-
լիս՝ ամենից առաջ սուլթանը ար-
տասանեց «մենք կորած ենք» խօսքե-
րը: Պաշտպանների խմբում չէր
փոթութիւն կայ: Սուլթանին շրջա-
պատողները աշխատում են ամենայն
կերպով հանգստացնել նորան, հա-
մոզելով, թէ Անգղիայի ազատական-
ները իւրեանց կողմնակից էին անուա-
նում Բալկանեան ժողովուրդներին

ով բառերով, որպէս զի դիմադրե-
նալիս (պաշտպանականների) ուղ-
ղութեան, և թէ միևնոյն ապատա-
կանները, երբ կառավարութեան ղե-
կը իւրեանց ձեռքը կը գցեն, իւրեանց
քաղաքականութիւնն էլ այն կը լինի,
ինչ որ Բիկոնսթիլիցին էր, որովհետեւ
Բոսթորը զօրեղ տաճկի ձեռքին լի-
նելը շատ աւելի համապատասխան է
Անգղիայի շահերին: Բայց միևնոյն
ժամանակ վերջիցեալ կարծիքին
հակառակ մի այլ կարծիք ևս տի-
րում է նախարարական և քաղաքա-
կան ակումբներում: Այդ կարծիքն
այն է, որ եթէ Անգղիայի այժմեան
(սորինքի) նախարարութիւնը ընկ-
նի, դա նշան կը լինի նոր—նոր յե-
ղափոխութիւնների, որոնց տակ մի-
անգամայն կը քանդուի օսմանեան
պետութիւնը: Անհանգիստ տրամադ-
րութիւնը Կ. Պոլսի մէջ զօրեղանում
է այն սպառնալիքն, որ շատ տեղեկի
լուրեր է գալիս պատ-
րաստուող ապստամբութիւնների, ինչ-
պէս՝ Մակեդոնիայից, Քեսայիայից,
Էպիրից և մինչև անգամ արեւելեան
Ռումելիայից: Կ. Պոլսում դողդա-
լով սպասում են 1875 թուականին
եղած արեւահեղ արեւածնին սար-
սափելի կերպով կրկնուելուն: Մահ-
մետականների մեղադրութիւնն ա-
մենից առաջ նոր իսկ մայրաքաղա-
քում է արտայայտւում, համարեա
ամենայն օր մարդասպանութիւններ
են լինում Ծակ ու Ծակ անկիւննե-
րում: Այլ ևս առաջ ունենալով այդ
շփոթիչ նախադրականութիւնները,
սուլթանը կանգնում է իւր մօտ Սիլիւ-
րի կեօշի իւր առաջին նախարարնե-
րին՝ Սայիդ փաշային և Մահմուդ-

Նեդիմ փաշային: Դոցա խորհրդակ-
ցութիւնը շարունակուել է մինչև կէս
գիշերը: Մահմուդ-Նեդիմը պիտի լինէ
և իրեն թէ Կրան համար այլ ևս ան-
կարելի է խաղ խաղալ առաջուկ պէս
յաջողութեամբ այն րոպէից, երբ ի վի-
րանայ Անգղիայի արքունիքի պաշտ-
պանութիւնը և խորհուրդ էր տալիս
սուլթանին մօտեցնալ Ռումելիայի
հիման վերայ, որ կարող էր փոխ-
լինել անխորհմանի և բարեմիտ պաշտ-
պանութեան վերայ նորա կողմից:
Բացի դրանից խորհուրդ էր տալիս,
որ Կուրդ մի որոշ ծրագիր չլինելով
հաստատ լծակալութեամբ վարվէր
այդ ծրագրին համեմատ: Հակառակ
Մահմուդ-Նեդիմին Սայիդ փաշան ու-
րիշ ճանապարհ էր ցոյց տալիս, հա-
մոզելով սուլթանին որ իւր նեղուկն
որոնէ արեւմտեան եւրոպական տէ-
րութեանց քաղաքականութեան մէջ:
Բայց այսու ամենայնիւ երկուսն էլ հա-
մաձայնութեան եկան այն մասին, թէ
հարկաւոր է անյապաղ փոքր-Ասիայի
բարենորոգմանց իրագործումն սկսել:
Բայց այդ հարցումն տաճկական գաւ-
ձարանի անանկ դրութիւնը արգելք է
լինում և շատ կարելի է որ Կ. Պոլ-
սում սկսեն էլի փոխառութեան մա-
սին խօսել: Բայց ոչ նախարարների
պնդումն, ոչ պաշտպանականների հա-
մոզելն չեն ներգործում սուլթանի
վերայ, որ ամբողջապէս խորսուողու-
ած է այն մտքի մէջ, որ ամենից ա-
ռաջ հարկաւոր է ամենաշուտ կեր-
պով վերականգնել տաճկական զօրքը:
Սուլթանն ամենից աւելի այդ գա-
ղափարին է անձնատուր, որովհետեւ
ինքը՝ սուլթան Աբդուլ-Համիդը հա-
մոզուած է, որ համակատանին ըս-

պառնում է պատերազմ ոչ թէ ար-
տաքին թշնամեաց դէմ, այլ ներքին
թշնամեաց: Տարակուսութիւն և ա-
նորոշութիւն—ահա՛ միակ յատկա-
նութիւնն է Կ. Պոլսում և դորա հետ
սպառնալիքը, որ ամեն կողմից յայտն-
վում են և ստիպում են նախագու-
շակել մինչև անգամ տաճկական բա-
րեկամեան, թէ տաճկական տիրա-
պետութեանը շուտով վերջ կը լինի:

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Կ. ՊՈԼՍԻՑ ԳԵՐՄ. «Ալլահնէն» ՅԵՂ-
տունը: Երբեք չէր հազարում են, որ Ա-
սիական համակատանում, մասնաւոր
Հայաստանի նահանգներում սովը մեծ
նեղութիւն է տալիս ժողովրդաց, որոնց
մէջ մինչև անգամ ապստամբական ոգին
զարթած է: Սորա վերայ աւելացել է և
նեղութիւնն, որ առաջացել է տէրու-
թեան մետալիկ անուանուած դրամի գնի
կիսով չափ նուազեցնելն, որ բոլորովին
աղքատացրել է ժողովրդին: Թէև կա-
ռավարութիւնը իբրև թէ կարգադրած է
իւր շտեմարանները բանալու սովաւրով
ժողովրդից համար, բայց դեռ այս կար-
գադրութիւնը ոչ մի տեղ գործադրված
չէ: Թղթակիցը յիշելով լրագրի ասում է,
որ հայ լրագրիներն այնքան լի են տե-
ղեկութիւններով սովի մասին, որ ան-
հարկ է նրանց գէթ համառօտութեամբ
հազարելու: Շատ տեղերում (ինչպէս
Հայկի մօտ) թափառական ցեղերն կե-
րած լինելով իրանց խանրը, սպառ-
նում են յարձակվելու մերձակայ քա-
ղաքների վերայ: Սովը ամեն անկարգու-
թիւն և բռնութիւն անկ կը տայ, որով-
հետև նա ամեն բարոյական դժգոհու-
թեան, եղիտ զենմարանն ի ծաղիկալ
վիճակի, և վերստին դարձաւ ի Տփլիսի
միւսում ամին գնաց անդր երկրից
անգամ: Բայց իբրև դրած արար անդին
ի Տփլիսի ի վերջ սեպտեմբերի 1877 ա-
մի, հարկ եղև նմա միայն անդանօր ան-
ընդհատ բացակայութեամբ յիշմանէ
զամիս հինգ: Գայնմ միջոցի պատահե-
ցին ի ճեմարանի անդ չիֆթը և յուղ-
մունք յաշակերտս և յուսուցիչս: Կա-
րգիւղիկոսին տեսալ՝ զի դժուարին է
վերադառնալ ի կառավարի զենմարանն
այնպիսի բացակայութեամբ, որոյեաց
զապտ կացուցանել զԱլլահնէն ի տես-
չութենէ ճեմարանին, որպէս զի զուշ
մտաց իւրոց առաւել ևս դարձուցէ ի
բարեկարգութիւն եկեղեցեաց և ուսում-
նարանաց վիճակին մեծի, որոյ վտան է
արեւելիկոսին յայտնեաց Նորին Վե-
հափառութեան հարկակալութիւն իւր:
Գրաւոր վատակը Գաբրիէլ արքե-
պիսկոպոսի՝ բացի յիշատակելոցն ի վեր-
անդը՝ են առաջիկայը:

- 1) « Գայտարարութիւն անցից Մու-
րատ և Պատմութիւն վերադարձի երկից
վարդապետաց ի ծոց Հայաստանեայց ե-
կեղեցւոց, տպ. ի Փարիզ:
- 2) « Բարեկարգութիւն անցից Մու-
րատ և Պատմութիւն վերադարձի երկից
վարդապետաց ի ծոց Հայաստանեայց ե-
կեղեցւոց, տպ. ի Փարիզ:
- 3) « Բարեկարգութիւն անցից Մու-
րատ և Պատմութիւն վերադարձի երկից
վարդապետաց ի ծոց Հայաստանեայց ե-
կեղեցւոց, տպ. ի Փարիզ:
- 4) « Գաւառ, յաղագոս պապին և ան-
խաղութեան նորա, հանդերձ Գաւառա-
ծով Կիլիկիայի քաղաքացւոց, թարգ-
մանութիւն. տպ. յիշմանին ի 1872:
- 5) « Առաջիկա Գաւառի թարգմ. տպ.
ի Կ. Պոլսի:
- 6) « Խանդավառ հայերէն լեզուի ի
հնումն, և ի նորումն տպ. ի Թէոդոսիա:
- 7) « Ուղեգրութիւն լեզուի Հայոց ի
Թէոդոսիա:
- 8) « Օրէնք վայելուչ կենցաղավարու-

մարդու մէջ սպանում է, բացի անձնա-
պաշտպանութեան զգացմունքից, որ մար-
դոց մինչև զազանութեան հասնում է:

« Խմբագրութիւնս յօդուած ՎԱՍՊՈՒ-
ՐԱԿԱՆԻ սովելոց ստացաւ մեծ. պ. Գ.
Գեորգ 8 էր-Գրիգորեանցից և նորա ամու-
սին մեծ. տ. Նունէ 8 էր-Գրիգորեանցից
20 ռուբլի:

« Խմբագրութիւնս յօդուած ՎԱՍՊՈՒ-
ՐԱԿԱՆԻ սովելոց ստացաւ մեծ. պ. Գ.
Գեորգ 8 էր-Գրիգորեանցից և նորա ամու-
սին մեծ. տ. Նունէ 8 էր-Գրիգորեանցից
20 ռուբլի:

« Խմբագրութիւնս ստացաւ վերոյիշեալ
240 ռուբլին հասուցանելու համար ըստ
պատկանելոյն մեծ. պ. Գ. Միլի-
կարաբեգեանցից:

« Ամսոյ 12-ին հանդուցեալ Գաբրիէլ
արքեպիսկոպոսի դիմել 11 ժամին ա-
ռաւօտեան հանդիսաւոր կերպով առաջ-
նորդարանից տարան մայր եկեղեցին, ի
ներկայութեան բոլոր եկեղեցական դա-
սի ու խառն բաղմութեան հայազգի և
օտար ժողովրդեան: Միւս օր, ծաղկա-
զարդի կիրակէի օրը 11 ժամին սկսաւ
ս. պատարագն և օծման հանդէսը: Պա-
տարազին և օծողն էր Նրբաշէնի
միաբան սրբապաշտ Նրբաշէնի և խա-
ռն, որով ցոյց տուեց թէ հանդուցելոյ
նշանակութիւնն ուսումնական կողմից և
թէ նորա լաւ յատկութիւններն ու քաղ-
ցրէ քաղաքավարի վարմունքն յարաբե-
րութեանց մէջ:

Թաղման հանդէսն, որ մեծ չքով կա-
տարուեցաւ տեղեց մինչև երեք ժամը
կէսօրից յետ: Բոլոր արական և իգա-

ն զգարող տալով բերել ի փարիզէ),
խմբագրէր և հրատարակէր ի Հայ և ի
Ռուս լեզուս զամսագրին «Մասնաց Ա-
ղանի և Եփեսոսի Հայաստանեայց» զոր
անդստին ի 1855 ամէ սկսեալ էր հրա-
տարակել ի փարիզ ի հայ և ի գաղղիա-
ցի լեզուս, որպէս և զստագիրս պիտա-
նիս, դասախօսի յառաջագէտ աշակեր-
տաց, չըջէր ի քաղաքս և ի գիւղս վի-
ճակին, բանայր և կարգաւորէր զօրոշ-
վորդական դպրոցս և այլն:

Գամին 1859 ուղեորեցաւ յԵւփեսոս
ընդ նորոշման Մատթէոս կաթողիկոսի,
ուղեկցելով նմա ըստ հրաւիրելոյ նորին
ի Պատմութիւն մինչև ի Մայր Աթոռն Տե-
րակորանայ կաթողիկոսին անդանօր, ո-
րով օծումն նորա յիտաճեցաւ, հարկ
աւար Գաբրիէլ վարդապետի դառնալ
ի խրիմ ի պարագելի գործս պաշտաման
իւրոյ՝ մինչև ընկալեալ զձեռնադրութիւն
եպիսկոպոսութեան:

Գամին 1861 Օգոստոսի ևս կայսրն
յայցել խալիպեան ուսումնարանին և ե-
ցոյց զհանգիստ իւր ընդ բարեկարգու-
թիւն նորին. որով վարդապետն և խա-
լիպեանն առաւել ևս քաջալերեցան յօդ
տակար աշխատութիւնս իւրեանց: Ի
միւսում ամին, այսինքն յ8 սեպտեմբե-
րի 1862 ամի մեծահանգէս չքով կատա-
րեցաւ զետեղումն ուսումնարանին ի նո-
րակառուց շինուածի անդ հարկու և յի-
սուն աշակերտք. քանի ի յինչից ձը-
րիալալալ աշակերտաց՝ յաճախեցին յու-
սումնարանն թողալու արշակերտք հա-
րկուրի չափ՝ ոչ միայն ի մտակայ քա-
ղաքաց և ի Նախիջևանէ և ի Պետաքա-
պիոյ, այլ և ի Մուրտալոյ, ի Կոստանդ-
նուպոլսոյ, ի Տրապիզոնէ, ի Տփլիսաց,
յիւրեանէ, ի Եւջուլոյ և յայլոց հայաբնակ
քաղաքաց, և անկալութիւն մեծ էր
բարգաւաճելոյ ուսումնարանին օր քան

զօր ըստ ամենայն մասանցի:
Սակայն դժբաղդաւոր պատճառի ոտովը
խալիպեանին, որը առ երես և եթ հաշ-
տեալ թուէին ընդ նմա, յաջողեցան ամ-
բաստանել զխալիպեանն, որպէս թէ ե-
կեղեցական գումարք զօրս ի ձեռն ու-
նէր երբեմն չլինելով նորա զուսումնա-
րանն, և առաջնորդն խաբեալ ի նմանէ
յանուն նորա անուանեալ է զուսումնա-
րանն, և զեկեղեցական գումարան վատ-
նեալ ի պատիւ անուան խալիպեանին:
Գայնմեան սկսան հայածանք և հակա-
ռակութիւնը ընդդէմ Գաբրիէլ վարդա-
պետի և ամենայն ձեռնարկութեանց նո-
րա, մասնաւոր ուսումնարանին, և մի
քան զմի աղուս պատասխանիք և վա-
ստադրութիւնը նախարարութեան վա-
րին գործոց առ կաթողիկոսն ոչ ինչ
զօրեցին ի կարճել զամբաստանութիւնս և
զյարձակմունես նորա, մինչև հարկ համարե-
ցաւ տէրութիւնն զիշմանել ի պահանջս նո-
րա, և արձակել զԳաբրիէլ վարդապետն
յառաջնորդութենէ վիճակին և ի վերա-
ստակութենէ ուսումնարանին: Զրուեցան
աշակերտքն մեծաւ մասամբ յիւրաքան-
չիւր տեղիս, մասնաւոր թողալու օրքն,
խալիպեանց հրատարակութիւն ամսագ-
րոյն, և վարդապետն առանձնացեալ ըսկ-
սաւ պարագել ի գրաւորական վատտա-
կըս անդստին յամին 1865, յորում և
վիճանեցաւ Մատթէոս կաթողիկոս:
Իսկ երկուրքն վարդապետքն որ ի փա-
րիզ վաղ զգացեալ զձախողակ գործոց
Ալլահնէն յերեսաց հակառակորդաց,
լքան վիճակեցան, և ի Հայոց Տաճկաս-
տանի ևս ոչ գտեալ զձեռնուսութիւն,
և ոչ զվատարումն խոտմանց նոցա,
փախելին զՀայկազան վարժարանն որ
ի Փարիզ և առանձնացան:
Զաջորդն Մատթէոսի՝ այժմու կաթո-
ղիկոսն Գեորգ Գ. յամին 1867 կոչեաց
զԳաբրիէլ վարդապետն յԵւփեսոս և

ձեռնադրեաց զնա եպիսկոպոս, ապա ի
1871 ամի ետ նմա զպատիւ արքեպիս-
կոպոսութեան և անդամոյ Սինոդին ու
Եւփեսոսին, բայց քանզի ի մօր եղեալ
էր կառուցանել ի ս. Եւփեսոսին զձեռնա-
րան, ոչինչ հարկ համարեցաւ վերականգ-
նել զխալիպեան ուսումնարանն, այլ շատ
զրեաց ինչոյր ի տէրութենէն, զի չի-
նուած ուսումնարանին և տպարան նո-
րին՝ ի բր թէ և կը զեցաւ ան գո-
ւմարք կ առ ու գ ե ա լ զ համարեցին
սեպակալութիւն վիճակին, և ուսումնա-
րանն հանդերձ տպարանաւ փոխադրե-
ցին ի Նախիջևան՝ ըստ ինչոյր ժողովու-
րեան տեղւոյն, միայն զմասնաւորաբան
ուսումնարանին փոխադրեաց յԵւփեսոսին
և այն եղև յետ վախճանի խալիպեանին՝
որ հանգեաւ ի Թալիսի յամին 1871:
Գաբրիէլ արքեպիսկոպոս թեթեալացեալ
ի մեծահոգ աշխատութեանց իւրոց՝ խնդ-
րեաց և ընկալաւ ի կայսերէ միջնորդու-
թեամբ կաթողիկոսին զանցադիր ու-
ղեղորեց յիւրեանցէմ և ի կոստանդնու-
պոլսոյ յամին 1875, բայց կաթողիկոսն
ի նմին իսկ ամի հրաւիրեաց զնա ի պաշ-
տուն վերատեսչի ճեմարանին կառուցելոյ
յիւրմէ ի ս. Եւփեսոսին, և միանգամայն
յառաջնորդութիւն վիճակին Հայոց Վը-
րատանի և խմբիքի ի տեղի Մակա-
րայ արքեպիսկոպոսի, բայց այսու պաշ-
տանաւ՝ զի զկէս տարւոյն անցուցէ նա
Եւփեսոսին և զմիւս կէսն ի Տփլիս
Ուղեորեցաւ Ալլահնէն յԵւփեսոսին, և
մեծաւ արիւթեամբ ձեռն արկեալ ի
զօրք վերատեսչութեանն եղիտ յաջողու-
թիւն մեծ, մասնաւոր զի ի պատճառս
անադանելոյ կայսերական հաստատու-
թեան առաջնորդական պաշտամանն
հարկ եղև նմա կալ և մնալ յԵւփեսոսին
անընդհատ գործեան տարի մի. ապա յա-
մին 1876 գնաց ի Տփլիս, և դարձաւ
յԵւփեսոսին յետ երկամեայ բացակա-

- թեան. տպ. ի Փարիզ և ի Թէոդոսիա:
- 9) « Հաղար և մի Առաւելուր բանք. տպ. ի Կ. Պոլսի:
 - 10) « Եւսարանն անուանեալ տետրակը խրատական, տոմարական և ուսումնա-
կանը, զորս խօսէր նա ի Թէոդոսիա
յերկիցս կիրակէից ի լուր ժողովրդեան
յամին 1861 և 1862:
 - 11) « Նախակրթութիւն Հայերէն լեզուի:
 - 12) « Բարեկարգութիւն վարդապետու-
թիւն ուղեգրական հաւատոյ Հայաստա-
նեայց եկեղեցւոց տպ. ի Փարիզ, ապա
և յԵւփեսոսին:
 - 13) « Մատթէոս կաթողիկոսին, գործ Շրեպե-
րի Գերմանացւոյ. թարգմանութիւն. տպ.
ի Տփլիս 1877:
 - 14) « Սիւլիւրի փելիք, յաղագոս մարդ-
կայն պարտուց. տպ. ի Վենետիկ:
 - 15) « Գաւառագիրք մեկնութեան խորհրդ-
ոյ և արարողութեանց սրբոյ պատա-
րագին տպ. ի Թէոդոսիա:
 - « Պատրաստ է նա զարդիս և զառաջի-
կայ գրութան իւր ի տպագրութիւն:
 - 1) « Պատմութիւն Հայկազան վարժա-
րանին փարիզու և խալիպեան ուսումնա-
րանին թէոդոսիոյ:
 - 2) « Բարեկարգութիւն անցից Մու-
րատ և Պատմութիւն վերադարձի երկից
վարդապետաց ի ծոց Հայաստանեայց ե-
կեղեցւոց, տպ. ի Փարիզ:
 - 3) « Գաւառագիրք տեսական Աստուածա-
բանութեան ի պէտս զարանոցաց ազգիս:
 - 4) « Գաւառագիրք բարոյական Աստուա-
ծաբանութեան:
 - 5) « Գաւառագիրք կարգաց Աստուածաշա-
տութեան և արարողութեանց Հայաս-
տանեայց եկեղեցւոց:
 - 6) « Արեւստ Հայկական սղագրութեան
(stenographie):
 - 7) « Գաւառագիրք արուեստի նամակագ-
րութեան:
 - 8) « Ողբերգական պատմութիւն խալի-
պեան ուսումնարանին՝ ոտանաւոր բա-
նիս յաշխարհիկ լեզու:

կան դպրոցները աշակերտք և աշակերտները իրանց ուսուցիչներով և վարժապետներով վառած մոմերով հանդիսակից էին: Բազմաթիւ աստիճանադարձ և պատուաւոր ժողովրդականք, արք և կանաչք լցուած էին թէ մայր եկեղեցու գաւիթն և թէ չըջակայ տների պատշգամբներն ու տանիքները: Գերեզմանի վերայ Ներսիսեան դպրոցի հայկաբանութեան ուսուցիչ մեծ. պ. Մ. Պալեանը կարգաց յարմարաւոր ճառ գրաբան: ցոյց տալով հանգուցելոյ խնամքն առհասարակ դպրոցների վերայ:

Թաղման կարգը կատարելուց յետ եկեղեցական դասը քնաց առաջնորդարան ուր նորա համար սեղան էր պատրաստած:

Թաղման բոլոր ծախքն արել է կոնսիստորիայն և վանքի մայր եկեղեցին. միայն մեծ. պ. Թայրեանցն, ինչպէս լեզուները, նորոշել է 200 ա. աղքատներին կերակրելու համար: Աստի և սխալ էր «Օրգոր» լրագրի հայտարարութիւնը թէ մեծ. պ. Ս. Չիլիկեանցի ու Մանթաշեանցի և թէ հանգուցելոյ ազգականաց մասին, թէ նոքա են արել թաղման ծախքը:

Հաւաքածոյ հետազոտող, որ ստացած է Կ. Պոլսոյ կեդրոնական յանձնաժողովը Հայաստանի զանազան կետերից:

Վան 13/25 մարտ 1880

Վանայ հայոց ընդհանուր ժողովն յաւուր իւր բացման, սովորոյ օգնական պատրիարքութեան, յանձնաժողովոյ և ամենայն ներկայ և ապագայ ողորմածաց խորին շնորհակալութիւն քուէարկեց:

Ա. Ատենադպիր Ատենապետ ձանկերան խորմեան արքեպիսկոպոս:

Վան 15/27 մարտ

Մարտ տան թուականաւ, ձեր հեռագիրն առի: Մասնաժողովս այլ և այլ թուականաւ ձեր հեռագիրն ընդունած և պատասխանած է, իւր պարտուց մէջ չի հեղձանար, անդու կ'աշխատայ, այլ ի սակաւութենէ արմտեաց դժուարութիւնք օր քան զօր կառաւելուն: Մեր յոյսն ի Պիթիւնէ հասանելի ցորենոյ վրայ բոլորով կայացած է:

Օգնական կուսակալի Աղաթոն:

Վան 15/27 մարտ

Լրագրաց մէջ տեսնելով Սեբաստիոյ ամբարաց ցորենը ի վան պիտի փոխադրին, ամենայն արագութեամբ հանդերձ այս ցորենան հաղիւ երկու ամիս ժամանակի մէջ ի վան կրնայ հասնիլ, մինչև ցայն օր ժողովրդեան կեանքն ահազելն վտանգի ի ներկայ պիտի լինի:

Ներկայ սովն քան զՎաղարշոյ անցեալ սովն յոյժ և յոյժ առաւել դմնդակ է, պետութիւն Օսմանեան հին սովն աշխարհին մեծագէտ նպաստեց, յուսաւ իր եմք թէ առատագուծ Սուլթանն չը պիտի թողու որ մեք, իւր թիւառու և հաւատարմութեամբ, սովոյ տառապանաց մէջ չարչարիմք:

Խորմեան արքեպիսկոպոս.

Վան 15/27 մարտ 1880.

Ժողովրդեան հաղիւ տանն և հինգ օրուան համար ցորենան մնացած է:

Տեղական կառավարութիւնն իսկ, մի միայն ի քաղաքի տանն և երկու հազար ողաց հաց կը մատակարարէ: Օրական հարիւր տիրէ՞մ հացն յիստունի իջնցնել պարտաւորեցաւ: Ձրեաբար մեր մնուցած սովնալը առաւել քան զչորս հազար են:

Մի քննիչ յանձնաժողով ամբարի տէր կարծեցեալ աներն խուզարկեց, ոչինչ գտաւ: Վանն կենաց ժողովրդեան հարկ է ի Պիթիւնէ ի վան ցորենոյ փոխադրութիւնն փութացուցանել:

Հնձոց եղանակէ վերջն, երկու ամ-

սուան մէջ ցանուելու և հնձուելու համար հազար Ստամպոլի քիլէ կորեկ (տարբ) ի Տրապիզոնէ մեղ հասուցանել ամենակարեւոր է:

Խորմեան արքեպիսկոպոս.

Պիթիւն 24 մարտ 1880.

Կարօտելոց դամն, մինչև ցարդ տարաւ համարութեամբ հացի զրկանաց: Արդ լքեալ, հիւժնալ, զթուլեան կը զլմէ, առանց արագ օգնութեանց մահուան դատապարտեալ է:

Ազգային դաւառական ժողով

Պիթիւն 25 մարտ 1880.

Ամենեքեան հաւասար ի նօթութենէ կը չարչարիմք:

Յուսահատ ծնողաց լքած մանկունք փողոցներու մէջ կը թափառին. զթացէք ի մեղ (հայ հոռովմէական քահանայ) (անընթեռնի) Աւետիս. Աբրահամ.

Վան 17/29 մարտ 1880.

Այսօր մարտ 15 և 16 թուականաւ ձեր երկու հեռագիրն առի: Բօլիշայից գործողութիւնք դանդաղ: Կառավարութիւնն սովով միմայն կ'զբաղի:

Քննիչ բարձր յանձնաժողովն վալի փաշայի ձեռնտուութեամբ անպատճառ ի Մշոյ ցորենն ստանալ կը յուսայ:

Վերոյիշեալ յանձնաժողովն պատշաճ եղեալ տեղեաց բաշխման համար, բացի կառավարութեան ամբարաց, Արճէշի վրայ իսկ քան և հինգ քիլէ ցորենոյ հաւաքէ տուաւ:

Ձմերան սաստիկութեան պատճառաւ, ուր չէ հնար արժողի յոյժ, յանձնաժողովս դրած կը հասուցանէ:

Ձեր ամենայն հեռագրաց հասուցեալ, Այսօր սոյն իւր մեղմացած կերելի, Հէք-քիարէի կողմ սովմամբ պատահեր են, այլ սոցա թուոյն պաշտօնական ծանուցում չունիմք: Ի վնաս մեր փտահ հեղք:

Օգնական կուսակալի Աղաթոն.

Վան 18/30 մարտ 1880.

Բօլիշայի նկատմամբ ըստ հրահանգացն պիտի գործեմք և ի հարկին փոխառու իսկ պիտի լինիմք:

Սով կը դարձանայ, սորա չարչարանք մինչև ցեղանակ հնձոց պիտի տեսն, որով հարկ է սովելոց որչափ օրապահիկ հացի, նոյնչափ և սերման համար մտածել: Կանխաւ մեր ցուցած տեղերէ զԷլ խաւորապէս ի Մշոյ ցորենն մեղ հասուցանելու համար ձգանացը կը զիմեմք:

Խոջի մտքը կաշխատիմք

Խորմեան արքեպիսկոպոս.

Մուշ 1/24 մարտ 1880.

Ամենայն աղքատքս հացի կարօտ մնացիմք, ի նօթութենէ կը մեռնիմք, ի սէր Աստուծոյ յարբուհի ամբարաց մեղ ցորենն հասուցեմք. զթացէք մեղ և ըստ այնմ գործել հաճեցէք:

Մասնատան և ոչ մասնատան բնակչաց երեսփոխան Խալաֆիմ:

Վան 21 մարտ /2 ապրիլ 1880.

Սովն օր քան զօր կը սաստկանայ, Ըդ ժողովուրդս միմիկարել կաշխատիմք, մեր թղթակցաց տեղեկութեանց համեմատ դէպք մահու գիւղօրէյից մէջ կը բաղմանան:

Ապագայ սովոյ առաջն առնելոյ համար, հարկ է. Ա.—Մեռեալ և կամ կերակրող համար զենեալ հողագործական անասնոց պարասն լնուլ:

Բ.—Ի սովոյ ցորենալ ժողովուրդն իւր երկիրներն վերադարձուցանել:

Գ.—Անվճար (պաշայէ) մնացած տուրքերու, ինչպէս նաև յառաջիկայ երկու ամաց հարկերու ի կառավարութեանէ շնորհումն խնդրել:

Դ.—Գլխաւորապէս զաշխարհ ի մոլեռանդ աշխուժից քրթաց փրկել:

(Աստ դաղարեցան վանայ հետ բանակցութիւնք հեռագրականք):

Խորմեան արքեպիսկոպոս:

Վան 21 մարտ /2 ապրիլ 1880.

Թէն պատրիարքարանէ տեղական կառավարութեան հեռագրեցաւ թէ Պետութիւն Օսմանեան 50000 Ստամպոլի քիլէ ցորենոյ մեղ շնորհած է, այլ ցարդ չը գիտեմք թէ այս ցորենն պիտի ստանամք թէ ոչ: Բացի Պաշայէ, Կիլիկի, Չուլամնիք, Մահմետանց, Նորտուղ Շատախ գաւառաց՝ ուր ոչինչ սերմանած է, այլ տեղեաց մէջ քիլէ շատ սերմն ցանուած է: Աստի առհասարակ սերման մեծ կարօտութիւն կայ: Այս տարի անհնար է եզրկատարեան և գետնախնձոր մշակել տալ ժողովրդեան: Այս միջոցի մէջ Յանձնաժողովոյց հրատարակած հրահանգն պիտի ուսուցանեմք սոցա:

Խորմեան արքեպիսկոպոս:

Կարին 17/29 մարտ 1880.

Բաննոյ Մանսիւմիթի տուած տեղեկութեանց համեմատ, վասն Բաննոյ ըստ հրահանգաց պիտի գործեմք:

Մեղ հասած մանրամասն տեղեկացրոց համեմատ ամիս մի ժամանակի մէջ յԱլաշկերտ 106 հայք սովմամբ եղեր են, զորս յակննէ յանուանէ նամակաւ մեղ պիտի ծանուցանեմք (նամակն չէ ժամանեալ):

Քարա-քիլիսի և Ալաշկերտի մէջ առաւել քան զերեք հազար հինգ հարիւր անձինք կարօտ չբաւոր են:

Եթէ ի պատեհ ժամու ըստ պիտոյից արագ օգնութիւնք չի ժամանեն ապագայ աշաւոր է յոյժ, կասեն ալաշկերտցիք:

Ի չզուլէ կանոնաւոր թղթատարութեան և ճանապարհաց ապահովութեան, ձեր աւանդած դումարն փոխանակաբոլ մաս առ մաս հասուցանել պարտաւորեցանք վանայ:

Մասնաժողովոյ Ատենադպիր. Պալարեան:

Կարին 29/31 մարտ 1880.

Ալաշկերտ, Քարա-քիլիսի, Բաւն և վանայ նկատմամբ ձեր հրահանգներն կանոնաւորապէս կը հրատարակեմք, յատուկ սուրհանդակաւ ձեր նուէրն յԱլաշկերտ յուղարկեցիմք:

Ի չըջակայ Ալաշկերտի ի Պուլանլի և ի Մանաղկերտ, կը կարծուի թէ արմաթ կան: Այս կարծեցեալ արմտեաց ստացման համար հարկ եղած հրահանգներն ստուինք, իթէ սա կարելի չը լինի, յատուկ ցորենն պիտի գնեմք և յոյժ, դիտաւորութիւնն ունեմք, չափ մի գետնախնձոր գնել և յԱլաշկերտ յղել: Օր և գիշեր կաշխատեմք. փտահ եղէք ի մեղ:

Մասնաժողովոյ Ատենադպիր. Պալարեան:

Կարին 6 ապրիլ 1880.

Ոսկի անօգուտ ի Բաւն: Արմտեաց կը կարօտի, որոյ ի խնդիր կողմ կողմ մարդիկ առաքեցինք: Արմտեաց և զբարձր համար վանայ հետ հեռագրական մեր բանակցութիւնք կը շարունակին:

Մասնաժողովոյ Ատենադպիր. Պալարեան:

Սըղերդ 17/29 մարտ 1880.

Յորենոյ վաթսուս զխայն զինն երեք ոսկի է, գիւղացիք ի քաղաք թափեցան, նօթութենէ մեռանելու աստիճանին հասած են, մահմետական հաւատարապէս թշուառ են, զթութեան կապաստանիմք:

Գանիէլ Թիւրապեան.

Մուսուլ 24 մարտ 1880.

Անկախաբեկի տեսարան սովելոց, որք յամենայն կողմանց ի քաղաք կը դիմեն և կը խուսնին: Գարն անգամ չը գտանելով, են որ դիակներով կը սնանին և հիւանդութեանց ենթակայ կը լինին:

Բազումը ոչինչ կերակուր գտանելով:

Ի նօթութենէ կը մեռանին: Յանուն սովոյ տառապանաց և ցաւոց զթութեան կաղաղակեմք: Արագ օգնութեանց կը պաղատեմք:

Ասորի արքեպիսկոպոս Բենիամին.

Պիլէճիկ 17/29 մարտ 1880.

Սովն գիւղօրէյց մէջ օր քան զօր կը սաստկանայ, գիւղացիք ի քաղաք թափեցան, սովմամբ սկսած լինելն իմացուցին, համերայնութեան և յեղանակի հնձոց պարտաճառաց լինելու պայմանաւ, յարբուհի ամբարաց ցորենն խոնդ լեցի, ոչինչ կարացի ստանալ, ձեր շնորհեալ ոսկին անբաւական է, գիւղացիք առ հասարակ դուրի են յարմտեաց, արագ և հզոր օգնութեանց կարօտ մնացի:

Առաջնորդ Պիլէճիկի Գևորգ.

Կէյվէ 15/27 մարտ 1880.

Չորս ամսէ ի վեր ձմերան ի սաստկութենէ և արմտեաց ի սակաւութենէ նեղեալ, կառավարութեան զիմեցիմք, իրերաց օգնելով ապրեցանք, արդ ամենեքեան հաւատարապէս նօթի մնացիմք, թախանձանք, պաղատանք կայսերական հզոր զթութեան կապաստանիմք:

Կէյվէ Օրթաքէյի բնակչաց երեսփոխան Անանիա հաճի Աբրահամ.

Նիկոմիդիա 15/27 մարտ 1880.

Ձմերան սաստկութեան և արմտեաց սակաւութեան պատճառաւ, վիճակիս հայոց ժողովուրդն իսկ անհնարին տառապանաց ենթարկեցաւ, անամոռ մեծ ջարդ և սովմամբ իսկ պատանեցան: Քան հազար քիլէ ցորենոյ անմիջական կարօտութիւն ունիմք: Տեղական կառավարութեան վկայութիւնն ստանալէ յետոյ օգնել մեղ փութացէք:

Առաջնորդ Ստեփան վարդապետ.

Խմբագիր Պ. ՍԻՄԵՆՆԱՆՑ.

Հրատարակիչ Հ. ԷՆՏԻԱՃԱՆՑ.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հոտով կ'սկսուին դաստոռութիւններ առևտրական թուաբանութեան և հաշուապահութեան, ցանկացողը պայմանները իմանալու համար կարող են դիմել գործակատարների կիւրքի գրասենեակը:

5—6

ՎՈՒԿԻՈՑ ՍՈՐԵ ԱՍՏՈՒԱԺԱԺՆԱՅ ԵԿԵՂԵՑՈՅ ՊԹԱՆՂՈՅՆԱՅ, ՕՐԻՈՐԴԱՅ ՈՒՍՈՒՆԱՐԱՆԻ ՀՈՂԱԲԱՐՃՈՒԹԻՆՆԵՐ ՍՈՒՄԱՐԱՆԱՊԱՏԿԱՆ ԿՐԱՎԱԼՆԵՐԸ ԵՍԵՆԵԱԿՆԵՐԸ: ՊԱՅՄԱՆԱԹՈՂԹԻՆ ԿԱՐԵԼԻ Է ԿԱՐԴԱԼ ՆՈՅՆ ՈՒՍՈՒՄԱՐԱՆԱՊԱՏԿԱՆ ԿՐԱՎԱԼՆԵՐԸ ԵՍԵՆԵԱԿՆԵՐԸ: ՊԱՅՄԱՆԱԹՈՂԹԻՆ ԿԱՐԵԼԻ Է ԿԱՐԴԱԼ ՆՈՅՆ ՈՒՍՈՒՄԱՐԱՆԱՊԱՏԿԱՆ ԿՐԱՎԱԼՆԵՐԸ ԵՍԵՆԵԱԿՆԵՐԸ:

3—3

Թիֆլիզի ընկերութեան հայերէն գրքերի հրատարակութեան վարչութեան բընականորէն գտնվում է Գօլօ-

վիսակի պրոսպեկտի վերայ, իշխան Մուխրանսկու տան ստորին յարկում № 9: Բընակարանը բակի մէջ է գըտնվում, մուտքը Թիֆլիսի ժողովարանի (կիւրքի) մուտքին կից է:

3—10

Սորանով յայտնումեմ հայոց հոգեւոր ծխական դպրոցների վարչութիւններին, որ իմ ուսներէն լեզուի նոր դասագիրքը, „Русское Слово“, վաճառվում է պ. պ. Աբովյանցի խանութումը, Հին պրիկազի տակին և Թիֆլիզում, իկենդրոնական և միւս բոլոր գրավաճառանոցներում:

Գրին է 43 կուպէկ: Գուճարով առնողներին մեծ գիշու մի կը լինի, եթէ դիմեն ուղղակի. դէպի ինձ: Հանապարհի ծախքը առնողների վերայ է:

Օտարաբաղադրացիք կարող են դիմել ինձ հետեւեալ հասցեով. Тифлисъ. Камсару Теръ-Давдянцу, въ магазинъ Г. Г. Бр. Абовьянцъ, на Михайловскомъ мосту, подъ бывшимъ Приказомъ:

Կամար Տէր-Գաւթեան.

1—5

Յունվարի 31-ին 1880թ. Նորին կայսերական Բարձրութիւն Մեծ Խան Կովկասի փոխարքան Բարեհաճեցաւ հաստատել Պիթիւնի ընկերութեան Հայերէն գրքերի հրատարակութեան կանոնադրութիւնը: Այդ ընկերութիւնը մարտի 9-ին ունեցաւ ընդհանուր ժողով, որը ընտրեց իւր վարչութիւն և խմբագրական մասնաժողով:

Այն անձինք, որոնք կցանկանան ընկերութեան անդամ գրուել, կարող են դիմել ընկերութեան գանձապահ՝ պարոն Մովսէս Թաւադեանին: Թիֆլիսի առևտրական բանկայ, առաւօտեան 9 ժամից մինչև 2 ժամը իսկ այլ և այլ խնդիրներ և այլ ընկերութեան մասին այլ և այլ տեղեկութիւններ ստանալու համար պէտք է դիմել ընկերութեան վարչութեան նախագահ՝ պարոն Աբգար Յովհաննիսեանին:

Ատենադպիր վարչութեան Ա. Քիշմիշեան:

Վաճառական Գաւրիէ Լ. Եւսեան Սալամբէ գեանցը խնդրում է այն անձանց, որոնց նա պարտ է, յայտնել վեքսիլներն և վկայաթղթերը պ. քննիչ Ստաւրին, երկրորդ հաշտարար բաժնում, կոնարոլնի պալատի հանդէպ:

5—5